

A KÉT HAZÁBAN TALÁLT RÉGI ARANY MŰEMLÉKEKRŐL,

különösen a szarvasszói-Mármaros-megyei-arany kincsről.

I.

A HAZAI ARANY MŰ-LELETEKROL.

Ha a testvér hazában talált régi kincsek, az értésünkre esett nagyobb értékű leletek között, egyáltalán kitűnő helyet foglalnak el, még inkább áll ezen állításom, az ausztriai birodalomban találtokról, főleg pedig a császári régiségtárban őrzöttekről. Nem is csoda, akár azt vesszük tekintetbe, hogy világ részünkön különösen hazánk területén az ó korban aligha kevesebb volt az arany*) mint Amerikában, fölfedezése alkalmával, találtatott; hogy maga ezen két haza egész Európában, legtöbb és leggazdagabb aranybányával bír, melyek egy része már a barbárok előtt ismeretes lehetett, mi abból kitűnik, hogy a római császárok csak akkor kezdték még nagyobb mérvben az arany érmelést, midőn a thraciai és daciai tartományokat elfoglalák; **) akár azt gondoljuk meg, hogy ezen tartományokban lakott barbárok, a kincsek bőségében elpuhult és elfajzott déli népeket folytonosan kifosztván, fényűzésükben annyira mentek, hogy aránylag kevés szükségleteik legközönségesbjeihez, előttünk mesésnek látszó, arany-mennyiséget felhasználtak.

Attila, bár magára nézve mindenben legegyszerűebb volt, mégis az elbizakodott római uralkodókat utánozván, vendégei elébe arany és ezüst kézleteket tétetett; ***) így olvassuk Árpádról is, hogy a több napig tartó áldomások alatt az urak arany edényekből ettek, a cselédség pedig ezüstből, mint ez a hanyatlás korában, a rómaiaknál is divatban volt, melyben az ezüst edények csak konyhába valóknak, a nemesebb fémek csak bútorok

*) Az *Arany*nak más európai tartományokban bősége kitetszik azon gazdag aranymű leletekből, melyek Danáiban tétettek. 1817 ban találtatott 3 arany gyűrű, mely 76 latott nyomott; a *broholmi* — l. Hist. Antiqu. Mittheil. der kön. Gesellsch. für nord. Alterthumskuude 92. l. — arany ékesség 8 fontnyi volt és 2200 aranyra becsültetett; a nagy arany-kürt, — egy rőf és 9''-nyi hosszú, szája 4'', — 6 font 13 latnyi súlyú — l. Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde 54. sat., és már a régi északi írók, mint Brémai Ádám, mondják mintegy 800 év előtt: hogy Seelandban arany bőségben találtatik. Worsaae Daenemarks Vorzeit durch Alterthümer und Grabhügel beleuchtet.

**) Arneth: Die Antiken Gold- und Silbermonumente des k. k. Münz- und Antiken-Cabinettes in Wien 5. lap.

***) Priscus Excerpt. de Legationibus. Hist. Byzant. I. p. 39. 45. Edit. Venet.

készítésére, falak, padlatok, mennyezetek, sőt háztetők díszítésére alkalmasoknak tartattak.

Míg a barbár népeknek állandó lakhelyök nem volt, mi természetesebb, minthogy az aranyt ruhájuk, fegyverük, evő edényük, paripa-szerszámuk ékesítésére felhasználták. Ezeket folytonosan viselték, szünet nélkül hordozták; ezeket könnyen lehetett egyik helyről a másikra elvinni, sőt a veszély idejében gyorsan és biztosan elrejtteni.

Lássunk tehát csak néhányat azon gazdagabb hazai leletekből, melyek a felemlítést megérdemlik:

Lazius Reipubl. Rom. Comm. I. XII. 1540. körül említ 40.000 db. többnyire Lysimachusféle aranyat, melyeket oláh hajósok, a Marosból a Strigbe hajókozván, egy fatövében találtak. Bizonyos hogy Martinuzzi bibornok a dolgot megvizsgáltatta és halála után belőlük 1000 darab kincsei közt találtatott, mint a cs. titkos levéltár egyik okmányából kitűnik.

Tollius Jakab „Epistolae Itinerariae“ 196. Amstel. 1700. lapon említi a Magyarországon, Zólyomban, látott hármass aranygyűrűt, melynek részecskéjét orvoslásért emlékül kapta. E lelet folytán azon kor tudósai azt vélték, hogy az említett arany fonalak nőnek, erről egész értekezéseket írtak, említvén azt is, hogy p. Tarcza folyóban, Tarcza helység közelében, egy rőfnyi hosszú, 6 drachma nehézségű, aranyfonal találtatott, mely a bécsi cs. gyűjteményben őriztetik.

Más, néhány rőfnyi, aranysodrony csekély áron adatott el Eperjesen egy paraszttól az aranymivesnek.

Patersohn János meséli, hogy egy paraszt Bártfa mellett a patak homokjában talált 5 arany karikát, 30 arany értékben, s ezeket az aranymivesnek eladta.

1772. két paraszt talált a tepliczi (Szepes megye) földeken nagy mennyiségű arany fonalat, mely legnagyobb részt széthordatott, míg egy körülbelül 5 fontnyi tekercs Bécsbe vitetett; a parasztok pedig Mária Theresia királynétől évenkénti 12 aranynyi jutalmat nyertek.

1774. Poprád mezővárosa erdejében talált egy fiú 14 latnyi aranyfonalat; ezt a találók rendszeren tekercsekké kuszálják és összezavarják. Találtattak felső Magyarországon másut is ily fonalak, és adebreczeni vásárookra hozzattak; úgy Nyitra- Nógrád megyében is, a Bakonyban sat. Pesti vásárookra 30—50 aranynyi össze-vissza kuszált fonalak hozattak, mint azt parasztok a kapalás alatt széttépik, vagy maguk széjjel húzzák és ismét összegyűrják. I. Tud. Gyűjt. 1828. I. 20 és köv. II.

Bócsán Pest megyében találtak 1826-ban lúdtollnyi vastagságú hatsoros tekercset, ezt Jankovits Miklós vevé meg; Kubínyi Ferencz pedig szintén birt ilyen tekercsekkel, melyek újjnyi kerekdedség mellett 8 aranyot nyomtak.

Azon ritkán feljegyzett, de már ezek után is ítélve, gyakori kincsleletek után, felvillanyozá egyszerre a régiségek barátjait az *Ostropataki* lelet Sárosban 1790 ben. Ott találtatott:

egy magas keskeny kupa $\equiv 75 \frac{8}{16} \text{ \#}$

egy nagy nyakláncz $\equiv 168 \text{ \#}$

egy arany fibula $\equiv 13 \frac{4}{16} \text{ \#}$

ismét arany fibula $\equiv 9 \frac{12}{16} \text{ \#}$

egy karperecz $\equiv 54 \frac{12}{16} \text{ \#}$

gyönyörű onyx arany foglalványban $\equiv 23 \frac{11}{16} \text{ \#}$ nehézségű.

egy nagy, mély ezüst tál, érdekes domborművekkel, súlya 3 márka, $9 \frac{3}{4}$ lat;

egy nagy tálcza 2 márka, és egy 3 latnyi nehézségű ezüst kanál; teszen az

egész kincs nehézsége: $344 \frac{15}{16} \text{ \#}$ és 5 márka, $12 \frac{3}{4}$ lat ezüstet.

Abbé Eckhel az aranyat 4 forintjával számítva, az arany-készlet értékét 2150 forintra, az ezüstét 800 ft. 45 kr., a rézdarabokét 11 fr. 16 kr. teszi.

A találási körülmények közül csak azt tudjuk, hogy *Péchy Antal* fundusán találtak. Szerencse, hogy ezen érdekes műemlékek, a Péchy család által a magas királyi kamarának elküldetvén, részletben a bécsi cs. kir. régiségtárban őriztetnek, és mint eddig rendesen történni szokott, szét nem szórattak, vagy a külföldön egészen nyom nélkül el nem tűntek.

1797-ben talált *Szilágy-Somlyón* (Kraszna megyében) a Magura hegy oldalán két oláh kecskepásztorfiú egy hármass arany lánczot, melynek 30 gyűrűjén 50 darab szerzőszám, eszköz és diszitmény lóg; a rajta függő füstös topázzal (Morion) $203\frac{12}{16}$ # nyi súlyu; ugyan onnan való egy arany korong, mely különféle köveivel $32\frac{12}{16}$ aranyat, és még más arany darabok, melyek az előbbiekkal együtt $285\frac{14}{16}$ aranyat nyomnak; hozzá számítva a három 60 arannyi fémert*) (Medaillont) teszen $465\frac{14}{16}$ #

Nem csak időre hanem értékre nézve is közel állanak, sőt tetemesen felülmulják az eddigieket azon nagybecsű, páratlanoknak is nevezhetők, edények, melyek 1799-ben *Sz. Miklóson* a Bánátban Nera Vuin parasztgazda udvarában találtatván, görög kereskedők által Pestre hozattak; az akkori polgármester a dolgot tüstént Bécsbe feljeleníté, Ferencz császár pedig azok, saját udvari gyűjteménye számára való megvételét, azonnal megparancsolá.

Ezeket Arneth, a bécsi császári régiségtári igazgató, Valens császár idejéből valóknak tartá; és valamely barbár népnek tulajdonítá. A tárgyak maguk: egy csésze fogantyúval = 29 #; arany edény állatfővel = 81 #, tálcza = 21 #; kerek edény hat grifalakú állattal = $62\frac{1}{16}$ #; olyasztott arany # $12\frac{12}{16}$ #; tálcza görög írással = $60\frac{10}{16}$ #; egy másik csattal és kivert görög írással = $82\frac{9}{16}$, három tálcza $87\frac{8}{16}$, $51\frac{1}{16}$, és 96 arannyi értékben; a legnagyobb eddig ismert arany edény, $13\frac{1}{4}$ " magas, $7\frac{1}{2}$ " széles, 614 #; egy nautilus alakú edény $137\frac{8}{16}$ #; lábon álló tálcza, kilencz betűvel $60\frac{14}{16}$, ehhez hasonló $60\frac{8}{16}$ # leszen az egész kincs értéke $1678\frac{8}{16}$ #.

1800 és 1806-ban *Százváros* délre, *Új-Gredistye* táján találtatott több ezer darab Lysimachus-féle arany, és ezekkel egész Erdély és Magyarország elárasztatott.

1822-ben találtatott *Bihar* megyében, hol? 4 hasonló arany tálcza = 142 #;

1840-ben *Tisza-Szöllösön* (Heves m.) különféle ékességek, tekercses sodronyokból, átlukasztott lemezekből, arany gyöngyökből sat. ezek = $131\frac{1}{16}$ # érnek;

Ugyanazon évben *Béllén* (Baranya m.) egy karperecz $58\frac{1}{16}$ # értékben ajánltatott Albrecht ő fensége által.

1848-ban vétel végett ajánltatott a cs. bécsi gyűjteménynek, egy merőkánná-féle aranyedény, mely 334 aranyat nyomott, és állítólag *Arad* megyében találtatott. Mivel azonban az ár a muzeumi igazgatónak túlságosnak látszott, meg nem vétetett. Az edény legtisztább aranyból volt verve, a forrasztásnak sehol nyoma nem létezett. A rajta lévő dudorok emlékeztetnek a hadi zenecszközök izletes művezetére, melyek, a régi északi kürtökön találhatók. Arneth. i. h. 87. lap.

Ámbár az 1838-ik évben *Pietraossán*, a Buzeni kerületben, Oláhországban talált kincsek szorosan véve feladatunkhoz nem tartoznak — mert egyedül a Magyar- és Erdélyországiakat akartuk közleni, hogy olvasóink lássák, miszerint hazánkra nézve ezen kevés adat nyomán is áll a bevezetésben említett aranybőség — mivel azonban hajdan a mai poli-

*) Ezek egyike, Valens császártól való, Gr. Bánffy erdélyi kormányzó kezébe került, a másik kettő minden nyom nélkül eltűnt.

tikai felosztás nem állott, de még inkább, mert a Bukuresti muzeum ezen kitűnő kincse az ismertetést valóban megérdemli; röviden csak azt említem: hogy a találó pór a legfinomabb aranyt réznek tartá, vele akará katlanát foltoztatni, azonban mivel ez nem sikerült — a vélt rossz rezet a katlankészítő a paraszt lábaihoz veté. Későbbben ismeré meg ezen kincs értékét egy szerb, utána egy zsidó, s így a dolog a kormánynak elárultatván, legalább a még 8000 db aranyat érő maradék az említett muzeumba került. Régiségi becsük eddig még nincsen meghatározva;*) de az az egy áll, hogy a sz. miklósi edényekhez hasonlítanak; melyek közt egyik maga 614 # nyom; állanak ezen edények egy 2 fontnyi tálcából; két, lábnyi átmérőjű, tálból; ezeken kívül van még gyűrű, fejék, fűles korsó, arany lámpa, egyszerű aranytál 1'-nyi átmérővel sat. A lelhely közelében régi sánczok és falak, kövezet, üveg-cserép maradványok találhatók. L. Arneth, die antiken Gold- und Silber-Monumente 85 l.

A négyezer aranyat jóval felülmúló hazai kincsek után, melyeket csak úgy futtában felsoroltam, a kevesebb értékű arany- vagy ha mindjárt gazdagabb-ezüst leletekkel nem akarom az olvasót fárasztani; csak egy eset álljon még itt, melyet *Kállay Ferencz* akad. tag 1841. Jul. 12-én az akadémia előtt felhozott**), és mely az *Orbaj* székben 1840-ben november havában talált aranyművekről szól.

Czofalva és *Barátos* közti ország-úton, ennek javításával foglalkozó több kővel terhes szekér menvén, napfényre jött először a négy arany csákány, melyek egymás mellett, élükkel felállítva, valának. A szekeresek ostoraik nyelével tovább motozván, a homokos helyen facsarosan vert arany lánczokat, nyeregszerhez tartozó boglárokat, s szintén arany loállazatot találtak. A boglárokból és lánczolatokból sok elveszett az oda csődült nép kezei közt, ellenben a négy csákány, az állazó, egy lánczvégdarab, néhány gomb, mint szintén egy borsó nagyságú gyöngyszem, egy téglázóvas formára öntött, 1 font 22 lat súlyú, tömény arany szerencsésen Horváth Károly *Orbaji* királybíró, ki akkor a helyszínén vala, kezébe kerültek; a fazék pedig melyben a kincs volt, végkép elveszett.

A talált kincsek húsz karatos aranyuak s becsük összesen 965 1/2 db arany; mint 1840 december 21-én bizottmányilag kitudatott.

Azon álláspontról ítélve, melyen még akkor a barbárkori archaeologia állott, Kállaynak azon vélemény látszott helyesnek, hogy ezen kincs a borzai német lovagoké volt. Az archaeologia jelenlegi szempontjából nézván a dolgot, okoskodásában helyesebben ítélte Érdy úr, ki azokat összehasonlítható műdarabok, és a szükséges képes munkák hiányában, mivel a római ilyenmű művektől egészen elütők, *barbár*, hihetőleg római kor előtti *dák* maradványoknak nyilvánította.

A pillangólemezekhez hasonló darabok ruha ékesítésül szolgálhattak. Ezek egyike aranyból levén, a czofalviakkal egészen egyenmű, Kiss Ferencz gyűjteményében is volt; a csákány idomu fegyverek, a lánczszemek, többnyire zöld szíronyos rézből igen gyakran Erdélyből kerültek a magyarországi gyűjteményekbe, de találhatók szerteszét a hazában is.

Ezekhez hasonlókat olvashatunk az idézett helyen, akkor, midőn a barbárkori műemlékeknek csak pítymallott, nemcsak nálunk, hanem a sokkal előbbre haladott külföldön is.

Tíz évvel későbbben ismét szóba hozá ezen fontos leletet Arneth bécsi kor-

*) Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wissensch. in Wien 1848. II. füzet 44. lapján Arneth ezen lelet edényeit Diocletian császár idejéből valóknak állítja, a hová az 1836-ban Ó-Budán talált függöket is azért helyezi, mert ezen drágaságok mind egyenlő üvegpasta diszitménnyel bírnak. Hasonlítsd: Die antiken G. u. S. Mon. 45 l.

**) M. Akad. Értesítő 1841. 72. l.

mánytanácsos úr „Archaeologische Analekten“ című értekezésében*) különösen kiemelve a legszebb és legnevezetesebb arany-műemlékeket, melyek Erdélyben találtak, és fel-
említetvén azon aranyeszközökből álló zsákmányt, melyet a római katonák Dáciában le-
fogalván, Traján oszlopán a császár lábaihoz visznek, megjegyzé: hogy az *arany fegyve-
rek* egyedül mythosi lényekkel egyetemben említettnek.

Arneth panaszkodik, hogy a *károlyfőhérvári* érmelő hivatal jelentése, melyet a
leletet illetőleg beküldött, nagyon hiányos. Hallomás szerint, úgy mondja, hogy 1840-ban ki-
lencz**) ilyen *csákány* találtak volt. A császári érem- és régiségi tárba egy csákány,
több ruha díszítmény és egy darab (Klumpen) formátlan arany jutott.

Ő Felsége kegyeskedett ezen valódi unicumot 700 pengő ft. megváltani. Első
említést tett a „Pester Tageblatt 1841-ik év 5 és 6-ik számában A. K. (Anton Kurz). Kér-
dezősködéseimre semmi válasz nem következett; az egész dolog mesének tartatott, vagy
a mély hallgatóság után, azt kellett hinni, hogy a kincs nyom nélkül egészen szét-
porlott.

A. K. úr fenmáltatt cikke, mely Kállay és Arneth urak jelentéseit lényegileg
igazolja, még ezeket foglalja: A csákányok, melyeket inkább bot fogantyúknak tart, mint
fegyvereknek, igen egyszerűek, és épen ezen egyszerűségben áll régiségi becsük. Tiszta
finom aranyból öntettek, külön alakúak és művészeti tekintetből még annyira kezdetlege-
sek, hogy a közönséges falusi kovács sem igen kérkedhetnék e művekkel.

A legkisebb szekercze-alaku, fokától éleig hullámos vonallal húzódik, és ez
által kellemes tekintet nyer. Nyom 17 bécsi latot és 85 cs. aranyra van becsülve. Hosz-
sza $3\frac{1}{2}$ ”, magassága élénél $1\frac{1}{4}$ ”, azonban ez közepe felé fogy, foka féle növekszik.***)
A rajta lévő ékítmények egyszerű hegyes ponczczal verettek reá, melyek a szélek mellett
futó szigszög vonalból, (l. az idézett Kállayféle értekezéshez mellékelt rajzot) az élénél pedig
egy szabálytalan háromszögben álló kereket képez, mely két függélyes átmérő által,
négy körszelvényre osztatik; a középpont körül egy kisebb négyzet látszik, a többi tért
csigaforma kacsaringvonal tölti be. Ezen cifraság mind két oldalon egyenlő, és elég
szorgalmat tanúsít a kivitelben. A foknál habmaeander-féle díszítmény van alkalmazva;
azon bárányról és keresztről, melyet Kállay úr említett és a rajzban is látható, A. K. úr
egy szót sem mond; de akármilyenek lettek légyen azon alakok, Kállay magyarázatát
még sem fognák igazolni. Ámbár az egész mű tömör, mégis inkább dísznek és kényelem-
nek látszik eszköze lenni, mint támadásra, vagy védelemre szánt fegyvernek.

A legközelebbi, nagyobb csákány 27 latot nyom, és 135 db fira van becsülve.
Élre nézve már tökéletes szekerczére emlékeztet; szélein bevágott díszítmények által tű-
nik fel, s inkább fegyver alaku mint az előbbi.****) A művezet a lakatos- vagy sárgaréz-
öntő munkájáétól kevéssel különbözik.

A két legnagyobb, egyenkint 1 font 8 latot nyomó és együtt 400 db fira becsült
csákány annyira hasonló, hogy A. K. úr véleménye szerint ugyanazon agyag mintából
kerülhettek ki. A közönséges favágó szekerczétől alig különböznek, csak hogy fokuk hátsó

*) Sitzungsberichte der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien. Historisch-Philosophi-
sche Classe VI. I. 280. lapon.

**) A. K. és Kállay jelentése szerint *négy*.

***) Ezen csákány Kállay értekezéséhez csatolt rajzon felül balra áll, de itt hossza 4' teszen
élének magassága pedig $1\frac{1}{2}$ ”, mit azonban nem kell csodálni, minthogy a rajzok egyáltalán kiegészít-
ve, diszesítve állítják elő a többi tárgyakat is.

****) Ezen szekercze Kállay képén felül jobbra áll, s ugyanannak látszik lenni, mely Arneth
Analectai között a 14. tábla közepén le van rajzolva, azon különbséggel, hogy az Értesítő képe kiegészít-
tett, javított; Arnethé pedig természetű s azért némileg eltérök el mástól.

része egy nyujtvánnyal a nyélhez inkább tapad. Egy két durva bevágáson kívül, melyet alkalmasint még az agyagmintában nyertek, egyéb ékességet nem mutatnak. Ezeket A. K. valóságos fegyvernek tartja, nemcsak erősségük, de a nyélnek hagyott nagyobb nyílás miatt is. Ezek 5"-nyiak és tömörök.

Az alaktalan aranydarab 1 font 20 latot nyom, és 260 cs. aranyra volt becsülve.

A láncz szemei finomabb munkából állanak, és a csákányok durvaságával összehasonlítva, úgy látszik, hogy valamely nyugati tartományból, zsákmányképen ide került. *) Jelenleg nem egész; némely részei, alkalmasint a tolakodásban, el is veszhettek.

Az aranygyöngyök $\frac{1}{4}$ és $\frac{1}{16}$ "-nyi átmérővel, üveggyöngyeinkhez egészen hasonlóak.

Az arany domborgombok a közönséges sárgaréz pipafődelekhez hasonlíthatók, és a nép által azoknak is kereszteltettek. Meglehetősen vastag arany sodronnyal voltak ezek egymáshoz erősítve, és valószínűleg ló ej díszítmény részletei lehettek.

A. K. úr azon okoskodását, hogy ezen csákányok székelő főúri voltak, itt nem követjük; helyes azonban abbéli megjegyzése, hogy ily drága anyag, oly annyira művészietlen alakban és a tömör aranydarab épen úgy árulják el a barbár lovagot, mint azt határozottan tanúsítják, hogy kezdetlegességük miatt római műhelyből ki nem kerülhettek.

Meg nem lehet fogni, mikép történhetett az, hogy ezen kincs, mely hivatalos kézbe került, nyomát azok vesztették el, kiknek hatalmában állott, arról a legbiztosb tudósításokat szerezni.

„Végre 1851-iki év január hava 18-án egy része a leírt leletnek a pénzügy-ministerium útján a cs. főkamarási hivatalhoz, s onnan a cs. muzeumba került. „Így szól Arneth.“ Kértem azonnal ő felségét, hogy ezen ritka, talán egyedüli darabot, t. i. a csákányt, a cs. kir. gyűjtemény számára fentartani kegyeskedjék; ő felsége megtartotta, a többi alaktalan, művészietlen darabokat, melyek 34 $\frac{3}{32}$ latot nyomtak vissza adtam.“

Jelentését Arneth költőileg zárja be: „az aranyleletek Erdélynek, úgymond, rendkívüli részvétet szereznek, valamint gyakorlati, úgy költői irányban is; — mintha már itt az aranyörző grifek és Arimaspek hazája kezdetett volna!

Minthogy ezen ritka kincs nagy részében oly sokáig lappangott, a maradék pedig csak 10 év múlva került a cs. gyűjteménybe, nem lehet kételkednünk, hogy honi régiség kedvelőink mindent elkövettek, miszerint ezen ritkaságoknak legalább egyes darabjait birhassák.

Nem fog senki kiméletlenséggel vádolni, ha azt gyanítom, hogy a gr. Andrássy család birtokában lévő, országosan ismert csákány, mely állítólag Erdélyben szereztetett, egyike az akár négy, akár kilencz czofalvi csákányoknak. Megjön talán az idő, hogy a társakat is megismerjük, ha csak a birtokosok, félvén a fölfedezéstől, elég gondatlanul, valahol meg nem olvastatták.

*) Ha mindjárt különösnek is látszik állításom, még sem hallgattatom el azt, hogy A. K. úr ezen véleménye egészen alaptalan; sőt a tapasztalással és tüzetesb vizsgálatokkal ellenkezik. Nem mindig durva az, mit a barbárok készítettek; kevesebb izléssel kerülhettek ki a munkák kezeikből, de a kiállításban gyakran igen nagy gyakorlottságot tanúsítanak.

Csak az első, czifrabb, csákányra szorítkozom, s azt állítom, hogy annak széleit kerítő vonal, mely a rajz szerint egy gyöngysort tüntet elő, épen azon izlést és kezet árulja el, mely a láncz laposabb, két gyöngysornyi ékességet mutató, szemeit készít; valamint a külön álló lapos lánczszembe fűzött kerek — mintegy két szarvba végződő rovátkás gyűrű is ugyanegy művezetre nézve, a hosszabb karperecz alakú sodronnyal.

A pipafödél alaku, pontozott, aranylemezek közül hat van az idézett Analecták XIV. Tábláján lefestve. Megegyeznek ezek a bakony-sz.-lászlói bronz lemezekkel, melyek Lakmann lelkész úr állítása szerint véka számra találtattak, és valamint a kicsindi, úgy egyéb honi bronz-leletek között is szerepelnek. Ezekhez egészen hasonló arany pikkelyek, vagy vékony lemezek láthatók a m. nemz. muzeum 6 szekrényében, és minthogy az ott díszeskedő aranyláncz az Értesítőben közölt czofalvival ugyanazonosnak teszik, benne valószínűleg, ismét megtaláltuk ezen nevezetes leletnek egy kitűnő részét. Sőt tovább megyek gyanúsításomban, azt hívén, hogy a 4-ik számú szekrényben fekvő habmaeanderrel díszített vékony aranylemezek, melyek valamint az Analectákban, úgy az Értesítőben lerajzolt lemezekkel egyenlők, sőt talán a pompás éles kovátkákkal ellátott karperecz is, ha mindjárt külön helyekből külön kezekből, kerültek volna nemzeti gyűjteményünkbe, ugyanazon czofalvi kincsek valódi részei.

Azon reményről, hogy mi a legközelebbi években határozottan megmondjuk, a reánk oly gyérén és oly hiányosan maradt műemlékekből, melyik népé lettek légyen ezen maradványok, és melyik századba teendők! régen lemondtam; *le champ à parcourir est immense et ce ne sera qu'après avoir beaucoup observé, beaucoup recueilli qu'on pourra arriver à des distinctions rigoureuses de peuple à peuple.* Lettre de M. Frideric de Troyon de Lausanne adressé a Ms. Morlot. Sitzungsberichte sat. 297. l.

Hogy ezt valaha elérhessük, szükségünk van épen arra, mire az emberek a legkisebb súlyt fektetik. t. i. hogy az egész leletek együtt maradjanak, és minél többily egész leletnek birtokába juthassunk.

Sokat fog rajtunk segíteni a fémek' vegytani bontása, a talált érmek, és talán az emlékek alakja és a rajtuk található díszítmények is. Ezen minden kornak, minden vidéknek megvannak saját öröklött, és változatlanul az utókornak átadandó alakjai, főleg a köznépnél, mely az újabb, eltérő szerszámokhoz, készletekhez, de még ruha kelmékhez is nehezen tud hozzá szokni. Ha ezek, a rohanva haladó közmiveltség közepette, így maradhattak, és mai napig is megmaradnak, holott az emberek órák alatt száz mértföldet átrepülhetnek, s egy napon három négy egészen különböző népeket láthatnak, mennyire lehetett belerögözve, beleélve a régi elkülönözött népfajoknál a saját izlés, szokás, művészet! Korsóink, tálaink, szerszámaink, kelméink virágai sat. egészen különböznek csak azon népfajakéitól is, kikkel századok óta élünk, és még ők is megtarták sajátságait.

Ezen indulva kerestem czifrázatinkhoz hasonlókat, és találtam, hogy sokalaku bronz csakányinkhoz egészen hasonlókkal bír a messze észak*), hogy ezek kardmarkolataik, vértjeik és paizsdudoraik czifrázatai**) egészen egyenlők a czofalvi aranylemezek habmaeanderféle díszítményeivel, úgy hogy itt a hagyományos művészeti rokonságot, mely ugyan egy törzsé lehetett, vagy különféle törzseké ugyan, de úgy, hogy ezek talán egy külön harmadiktól vállalták, vagy tanúlták el készleteik alakjait és kacsaringóit. ***)

*) Atlas for Nordisk Oldkyndighed B. I. Tábla.

**) u. o. B. III. IV. V. és VI. Tábla.

***) Ezen nézetemet legnagyobb örömmel igazolva találom Arneth többszöri munkája, 87. lapján, hol ezt mondja a Seeland szigetjén, Friedrichsburgnál talált harci kürtök nem megvetendő adatul szolgálnak arra, hogy a magyarországon talált, és az északon feltűnő műemlékek között, a czifrázatokra nézve feltűnő hasonlatosság legyen. Die antiken G. u. Silber Monumt 87, l. Ugyan erre magyarázom Worsaae szavait is, ki „Daenemarks Vorzeit durch Altetthümer und Grabhügel beleuchtet“ című munkája előszavában V. lapon ezt mondja: Die lebendige Aufmerksamkeit, die in den letzten Jahren zusehends in Deutschland, und den umliegenden Laendern für vaterlaendische und, man möchte sagen, auch für scandinavische Alterthümer erweckt ist, laesst mich hoffen, dass einsichtsvolle Maenner in den verschiede-

Elősorolván azokat, mik leleteinkből hazánk határain kívül őriztetnek, s mi érdemes, hogy mindenki a császári gyűjteményben figyelmesen megtekintsen, szükséges, hogy azokra is egy pillanatot vessünk, mik a m. nemzeti muzeum kincstárát ezen korból diszesítik. Természetes, hogy itt oly drága, oly teljes és feltűnő leletekkel nem találkozhatunk, mint ottan, hol sokkal régiebb idő óta gyűjtenek, hol a szerzésre egészen más források nyítvák, hová az országos hivataloknak, minden leletet bejelenteni, első kötelességükké tétetik; azonban nincs pirulásra okunk; az alap elégtelenségét pótolja az egyesek hazafisága, és a magas kormánynak készsége, megvenni azt, mi ezen intézet érdekessége, méltósága emelésére czélszerű és szükséges.

Nem lehet czélom, hogy itt az igen becses gyűjteményt, mely a m. nemz. muzeumban fel van állítva, teljes sorozatban adjam; hogy minden drága lánczot, karpereczet, csatot, gyűrűt, fülbevalót leírjam; csak egyes példányokat hozok fel, mint azokat a régiebb Jankovitsféle, vagy az újabb muzeumi jegyzőkönyvekben feljegyezve találtam.

3 kerek arany lemez, melyen három kerekde dudor ki van verve, ez Jankovits gyűjteményéből került ide lelhely nélkül, és az Atlas for Nordisk Oldkyndighed B V. Tábl. 2 ábrájához igen hasonló.

Római láncz $13\frac{12}{16}$ # Viczay gróftól becsérélve, év és lelhely nélkül; egy másik, széles csatornás lemezekből, kihalásztatott a Marosból és nyom $49\frac{12}{16}$ #. Egy római arany fibula, Erdélyből, súlya $16\frac{8}{16}$ arany. A ternyei aransodrony, értéke 20 #; barbárkori fibula, nehézsége teszen $30\frac{4}{16}$ aranyt. Ezen koru karperecz, nyom 77 aranyot, körös folyó környékéről; egy másik, végein kigyó fejekkel, Erdélyből, nyom $85\frac{10}{16}$ aranyat, de díszes volta miatt 120 aranyba került.

1859-ben *Miavárról* (Nyitra m.) került ide két arany, vastag hajtó, értéke 187 ft. 47 kr.

A *bakódi* pusztán talált kincs, Kunszt József kalocsai érsek ő nagyméltóságának ajándéka, áll egész ékszerkészletből, úgymint: Karpereczek-, lánczokból, fülbevalók- gyűrűk- csatból sat. kiásott 1859. sept. 22-én a n. Muzeumba került 1860. febr. 21-én. Mint hallom 2000 ftra. van becsülve. Fejedelmi ajándék!

Az archaeologiai közleményekben Érdy úr által már leírt *nyitra-vánkai* lelet, mely 8 darabok tevén, szakférfiak alapos véleménye szerint egy görög korona lemezeiből áll, és az előbbi lelettel együtt, a régiebb kincsek között alkalmasint a Muzeum legbecsesb darabjai, 1860. november 2-án és 1861 máj. 30-án kerültek igen méltányos feltételek mellett Markovics Tivadar úr közbenjárásával Huszár János nyitra-vánkai közbirtokostól a m. nem. muzeum kincstárába.

Senki se gondolja azt, hogy jegyzetünk végén vagyunk, sokat számlálhatnánk fel, mi azonban inkább egy okadatolt jegyzékbe való, mint rövid ismertetésembe. A *timelioteca* már elavult, a fölötte becses tárgyak, melyek sokaságuknál, változékonyságuknál fogva is a külföldi szaktudósok figyelmét már régén felgerjesztették, intenek bennünket, hogy a bécsi császári muzeum díszes leírása nyomán, a tárgyakat pontosan és kimerítőleg közölve, hü rajzokkal illusztrálva, adjuk át a nemzetnek, a tudós világnak; mert ha még sokáig késünk, meglehet, hogy mint már sok másban, mások fognak megelőzni, s ezen hálás munka érdemétől megfosztani. Igaz, hogy ehhez pénz, sok pénz kell; de erről fog, saját diszére, az ország gondoskodni!

nen Laendern prüfen werden, wiefern meine zum Theil aus der Untersuchung alterthümlicher Denkmäler gewonnen Ansichten von der ältesten Bevölkerung des nördlichen und westlichen Europa durch die bei ihnen vorhandenen Denkmäler Bestätigung finden möchten oder nicht.

II.

A MÁRMAROSI ARANYLELET.

Azon nevezetesebb kincsek között, melyek nemcsak a régészre nézve, belső tudományos becstük miatt érdekesek, hanem értékük tekintetéből is a figyelmet megérdemlik, kitűnő helyet foglal azon arany készlet — vagy díszmaradék, mely több év előtt találtatván, egy részében a magyar nemzeti muzeumban őriztetik, míg a másik azon család birtokában van, melynek birtokán a kincs napvilágra került.¹

Már a múlt években, mutatott nekem Mihályi János jogász úr egyes aranygyűrűket, mint azon kincsnek részeit, az itten alább ismertetendő darabokat csak most kaphattam tüzetes leírás végett és pedig említett szorgalmas hallgatóm ismertetése kíséretében, melyet egyébi érdekességénél fogva is közölni kötelességemnek tartom, annál inkább, mert eddig tudtommal ezen nevezetes leletnek irodalmunkban nemcsak kellő, de semmi nyoma nincsen.

Mihályi úr értesítése így hangzik:

Főtisztelendő igazgató szíves felszólítása következtében sietek nagy atyám *Mán László* birtokán történt kincstalálásnak egyes körülményeit közleni, s egyszersmind nem tartom feleslegesnek, egyet mást a falu multjából felhozni, a mi talán ama kincsek magyarázatául is szolgálhatna.

Szarvasszó helység (oláhul Saraseu) Mármarosvármegyében fekszik az országot mellett, a Tisza mentében *Sziget* és *Hosszúmező* koronavárosok között, mindkettőtől $\frac{1}{2}$ mértföldnyi távolságban. Szép és kedvező fekvésénél, valamint igen nagy és megyénkben még meglehetősen termékenységgű határánál fogva a község birtokosai a legrégibb időktől fogva a legújabbakig előkelő szerepet vittek a megyében, a mint ezt számtalan családi iromány is tanúsítja. De biztos történeti adatra a falu multjából csak egy 1345-ik eredeti privilegiumban találtam, a melyben dicső emlékü I. Lajos királyunk a *Zorwazou-i* keneziatust *Aprusa-* és *Marusnak* Erdew vajda fiainak és *Saan* testvérének, valamint ez utóbbi fiának *Myk-*nek adományozza, ugyanazon feltételek mellett, melyek alatt Károly király adta az előbbi említettek elődjének. De a falu már korábbi jelentőségét bizonyítja egy a határban lévő régenten várnak alkalmas hegy, mely maiglan is Cetatie-vár, erősség nevet visel, de a melynek nyomát sem magán, a helyszínén, (vén fákkal levén benőve) sem régi iratokban nem találtam; — nevezetes továbbá a falu közepén maig is fenálló g. kath. templom, mely hagyomány szerint, — s ez nemcsak a nép ajkán él mai napig, de már 1729. feljegyezve találtam a m. szigeti kegyes rendiek „Annales“-eiben, egy időben épített egy kegyes fejedelelnő által a gyulafalvi*) és fehéregyházi*) templomakkal, melyek a XIV. század közepe táján épülvén, a szarvassói hacsak nem korábbi, úgy későbbi sem. E három, megyénkben az egyedüli gör. szertartású falusi kőtemplom a régibb időkbel,

*) Gyulafalva (Julesci) így nevezve hihetőleg Gyula előkelő oláh nemestől, a kinek atyja Dragus, azt más 7. szomszéd oláh faluval 1360. I. Lajos királytól adományképp nyerte, vitéz hadi tettei és hűsége fejében; az adomány egyik eredetije a Rednik családnál ugyanott, fel van véve még a Fejér Codex-diplomaticusban is t. IX. vol. 3 pag. 159. — Ezen templomot a főt. urak is ott mulatásuk alkalmaival, hallomásom szerint, a XIV. századból eredtnek ismerték el.

**) Fehéregyháza (Beserica Alba) szintén elő jön már a XIV. században, a mint a többi közt egy, általam lemásolt eredeti okmány tanúsítja; de a templomot a mult század elején nagy részben a Tisza elvitte; ebben pihentek az ajtatos alapítónő hamvai is, míg 1729. a Tisza miatt más hova átvittek, az említett Annales-ek bizonyossága szerint.

a többiek erős tölgyfából épülvén; s a három körül a szarvasszói a legegyszerűbb; áll ez ugyanis egy előcsarnokból, mely ritusunk szerint a nők helye, s mely alatt jelenleg a Mán család sírboltja van, — továbbá a vastagfalú templomhajóból, hová a férfiak gyűlekeznek. s a szentélyből, melyet a szabályos nyolczszög három oldala képez; a kerek boltozatu hajó és szentély egy vastag kőfallal van elválasztva, mely az ikonostas-t képezi, az ódontság legszembeötlőbb jeleit magukon viselő képekkel, a szokásos három helyett csak két ajtóval, alkalmasint a szentély szűk volta miatt; kívülről, mint minden más e nemű, kettős keresztű fatoronynyal van ellátva. Ennyit e templomról, melyet különben is a fejéregyházi sorsa, t. i. a Tisza fenyeget. — Megemlítenédnek tartom még ama maiglan is „Vas kapu“-nak nevezett szorulatot, melyet a hosszú-mezei szarvasszói határ találkozásánál a Tisza holt medre s egy kinyuló hegyképez, ezen visz keresztül az országut jelenleg is; a „Vaskapu“-nak nevezet előjön már az 1406. metalis reambulatióban — A falu birtokában volt családok a századok folyamataiban igen változtak, hol újabb királyi adományozás, hol örökösödés útján többnyire leányágon; így találjuk a XIV. századtól napjainkig felváltva a többi közt a: Bankyván, Gerhez, Pap, Koruly, Rácz, Rednik, Dunka, Jura és Mán családokat, melyeknek egyes tagjai többnyire előkelő állást foglaltak el a megyében, rendszerint mint „Judices Nobilium“ említettven iratainkban. Legujabban Mán László alispán után (†. 1847) gyermekei örökölték vagyonát: Mán József, Mán Julia (Mihályi Gáborné) és Mán Zsuzsánna (Jurka Jánosné).

Ezek előre bocsátása mellett, a mi a kérdéses arany darabokat illeti, azokat az 1847. ó szerinti Husvét első napján találta az urasági czigány-kovácsnak fia, a midőn tehenét legeltette, egy másfél holdnyi irtáson a falutól délre eső hegy lejtőjének közepén, szemben a régi kuriával, nem messze egy ősi körtefától, a megelőzőtt tavaszi erős esőzés után, mely azokat a földből kimosta; a fiú apja a találatokat földdel s kövecsekkel vegyessen, köteles hűségből, vagy tán becsöket nem értve, az urasághoz hozta, Mán Lászlóhoz, a ki vendégeivel levén elfoglalva a dolgot figyelmére nem méltatta; de ezek egyike, egy kir. kincstári tiszt, annál hamarabb észrevette a darabok minőségét, s másnap a kamara részéről egy nagy deputatiót hozott ki, előre elhíresztelve, minő kincseket leltek Szarvasszón, a minek az lett a következése, hogy az egész falu kincset ásni özönlött; de ott termett a deputatio s mindent lefoglalt a kincstár számára. Magától a czigánytól vallomása szerint kilencz fontot vettek el, — fides penes auctorem. — A lefoglalás minden hivatalos rend és biztosíték nélkül történvén, a talált aranyok legnagyobb része elsikkasztatott; kevés utott belőle a kormány útján a nemz. muzeum birtokába. A család részéről — melynek csakis az első ízben talált 2—3 ftnyi rész jutott, az utána járást megakadályoztatta Mán Lászlónak nem sokára ezután Juniushan bekövetkezett halála, s az ország későbbi zavaros állapota. Említett részről ugyan későbbben per kezdetett, de eredménytelenül. — Édes anyám Mán Julia osztály részül jutott darabokból megvizsgálás végett közlém ama nyolcz arany boglárt, van ezen felül még más egészen gyűrű alakú darab rovatékokkal, közepén vastagabb, mindkét vége felé vékonyodva, a melyek nincsennek összeforrasztva, s van még mintegy 400. szemnyi nagyobb, gombostű-fej nagyságu arany gyöngy, közepén lyukkal a melyen át selyemszálla fűzhetők, a legközelebbi adandó alkalommal ezeket is közölni fogom.

Ezen arany darabokat némelyek szerint szétört cserépdarabok közt, mások szerint a pusztai földben elrejtve találták; származásuk korának közelebbi meghatározása a szakértő tudományosság feladata, melylyel az én szerénységem még nem bír; anyagjukra nézve, a tett vizsgálatok szerint, minden vegyték nélküli szinarany mind; minden jelenség az u. n. bronzkori régiségek közzé sorozza, már azon körülménynél fogva is, hogy e korbeli emlékek gyakran találtnak a vidéken. A többi közt a mult 1862. évben is *Jurka*

János úr kálvini birokán is, hol az ekevas hasonló alaku és más többféle veresréz tárgyakat vetett föl. Némelyek még azt is akarják tudni, hogy a Szarvasszón kiásott kincsek közt egy nagy gyűrű is találtatott; de ez más darabokkal együtt eltűnt.

Ezeket tartám kötelességemnek, mintegy commentár gyanánt ama régieségekben a főtiszt. urral közleni, elnem hallgatva az igazat, valótlan hozzá nem adva, úgy a mint ezekről szülőim, falubeli öregek s másak által értesültem alkalmilag, fentartva magamnak azon szerencsét, hogy a dolognak jobban utána nézván erről, valamint azon nagy és széles kardról, melyet a kincsek helyétől nem messze a mult nyáron találtak, bővebb jelentést tehessek.

A ki egyébként maradok Budapesten dec. 6. 1864.

a szeretett igazgató és tanár urnak

legszerényebb hallgatója:

Mihályi János.

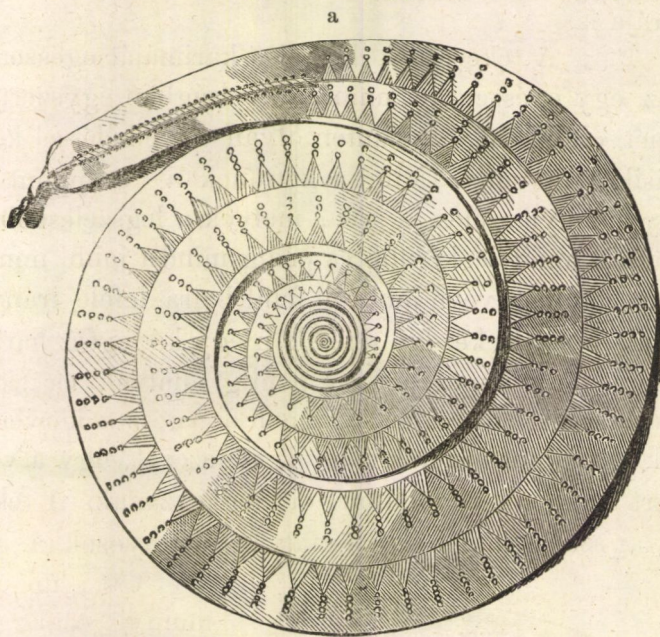
Értesítő úr honfias szívességből velem közlött 8 arany lemez darabot; a két legnagyobb, valamint a három középső és legkisebb, egyenlő nagyságúak. A csigaalaku lemez tekercsek legnagyobbikának hossza a középponttól a külső tekervény legszélesb része karimájáig 43—45 millim; ugyanazon ponton egész széle 80 mm; — a középsőké 33 és 56—60 mm; — a legkisebbeké 28 és 42—50 mm.

Általános jellegük az, hogy p. o. a legnagyobbak hajszálnyi finom huzallal tekervényesen kezdődven 7—8, — a kisebbeknél 6—7 csiga fordulat után lassankint lapulván 22, illetőleg 14 milimetryilemezekké szélesednek, melyek majd ketteje, majd hárma együtt véve egy millim. vastag; míg ezek ismét keskenyedven, négyszögű, csavar idomuan ide-oda hajtott huzalba átmennek, azontúl lándzsás levelüekké válnak, s végre kerek huzallá idomulnak.

A tekercses lemezek czifra része fényes, míg az ellenkező, eredetileg nem látható oldala egyedül ez előlapra vert pontok és huzások nyomait mutatván, sima és halavány.

Bár a diszítmény mind a nyolcz lemezen elvileg ugyanaz, vannak mégis kitérések, melyeket felemlítenünk szükséges.

a) a két legnagyobbat tekintve, ezek jobb és bal oldaliak, s valószínűleg valaha, a huzal által össze is valának kötve. A benső huzaltekeres eredetileg egy lapban feküdt, most a legtöbb lemezben össze vissza hajva kiemelkedik. Ez a lemezekhez nincs hozzá forrasztva, sem másképp összekötve, miért is csodálatos, ha csak a lemez maga középpontja felé sokkal vastagabb nem volt, hogy az egész középtért betöltvén és sokkal vastagabb levén, mintsem hogy magából a lemezből kivágtathatott volna, mi módon készítettett. Minden nagyobb bronzkori magyarhoni, valamint az északi leleményeknek, főképen azoknak, melyek edényekben találtatnak, sajátosságuk az, hogy a legkülönbféle huzal, vagy huzal- és lemez tekercsekkel bővelkednek, míg azokat a nyugati részeken talált bronz készletek között ritkábban észleljük; azonban találtattak ezen tekercsek, bár ritkábban a hallstatti tó körül is,

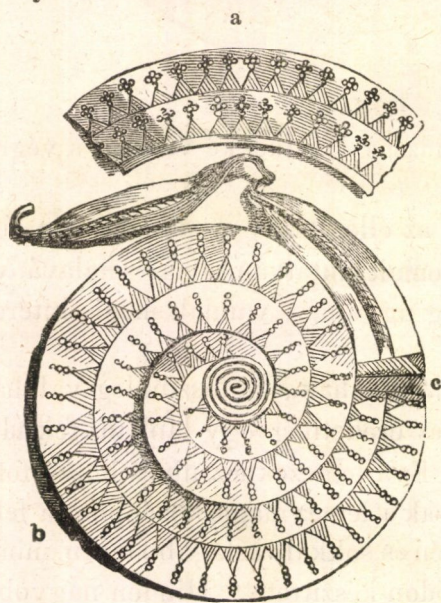
1. ábra

der Sitzungsberichte I. phil. hist. Classe IV. 1850. 338 l. úgy szintén a zürichi tó mellett, a zürichi társulat évkönyveiben, legváltozékonyabb alakjait a régi, pápaszemképen összekötöttéktől egészen a nagyszerű tekercsekig, melyek vastag, szegletes sodronyokba végződnek, vagy többféleképen összeillesztett kerekekből állanak, ilyeneket, valamint nemzeti muzeumnak az effélékékben gazdag gyűjteményében, úgy az Archaeol. képatlasz tábláin bőségesen láthatunk.

Itt, ezen alkalommal, csak azok érdekelhetnek leginkább, melyek huzaltekeresből lemezekké és viszont ismét huzaltekeresekké változnak. Ezek készítése pedig, vagy úgy történhetett, hogy valamint a kicsindi lelet leírásánál (Vasárn. Ujs.) lerajzoltam, a sodrony a végén összekalapácsolt lemez közé szorítottatott, vagy közvetlenül I. képatlasz VI. Tábl. 22. ábra a gerinczczel ellátott széles lemez, mint a kacsos levél, sodrony tekercscsésé változik, mi aranykincsünk határozására nagy befolyással lehetne, ha ezen bronz készletek, valami meghatározható, történelmi emlékekkel, p. o. római vagy görög érmeikkel együtt találatnának.

A lemeznek sodronynyá való átidomulását mutatja, a képatlasz VII. Tábl. 25. ábrája is.

A tekercsnek legbelső karimáját egészen addig, hol a lemez ismét keskenyebbé lesz, egy egészen két mmnyi távolságban egyszerű vonal keríti, lassankint növekedvén és ismét eltűnván, ezt szintén olyan növekedéssel követi egészen 10 mmnyi széleséig egy másik csigavonal. Mind a kettőnek a középpont felé néző részen állnak 1 mm. magas, ugyanannyi széles Δ gek, melyek a legszélesebb részen 4,4, 5, 5 mm-nyiekké lesznek, előbb semmiféle, később és pedig mind a jobb, mind balra tekeredő lemezen, négy, öt, hat, czimertanilag vevé jobbról felül balra lefelé irányolt egyenes vonalokkal diszesítvők, a legkisebbektől kezdve tetejükön egy két egész hatsugarasan egy vonalban álló ponttal, és megint fogyván egész egy pontig ellátvák, és pedig úgy, hogy ezen pontok felül sehol a lemez szélét el nem érik, hanem az egész tekervény hosszában egy 3 mm. szalagot hagynak. Valamint a kerek pontok ponczczal, úgy a vonások igen éles vésővel lőnek kivágva, mert az ellenkező oldalon jól meglátszanak. A tekercs tekervényei is növekedőleg, ugyan olyan szerszámmal elválasztatván ruganyosokká, lőnek.

2. ábra.

Ott, hol a lemez legkülsőbb tekercse hirtelen 8 mmnyi szalaggá vékonyúl, közepén a választó vonal közvetlen folytatásául $1\frac{1}{2}$ mmnyi széles, 83 mm. hosszú gerincz emelkedik, mely ismét huzallá lőn átidomítva. A gerincz teteje vésővel belevágott rézsutvonalok által zsinór alakúvá válik jobbról balról sűrűpontok környezik. I. 1. áb. a Nehézsége egy-egy darabnak $6\frac{1}{2}$ #.

A közép nagyságuk közt kettő jobb egyik a bal oldalra való. Művezetük egyenlő az előbbiekével, csak hogy a tekercs kezdetén álló háromszögecskék végein egyes pontok vannak, míg a többiek épen öt pontból álló \div rózsácskák vagy kereszkék láthatók. A keskenyedő sima rész gerincze 33 mm; és oldalt nem bír a pontozott vonalok ékítményével. Az egyenlő darabok súlya egyenkint $4\frac{6}{16}$ #.

A három legkisebb közül, melyek súlya egyenkint

*) Majdnem egészen egyenlő alakú bronz tekercsek találtattak Schweizban, I. Keller Pfahlbauten. 3 Bericht Tab. III. 33, csak hogy még egyszer olyan nagyok mint a Tudom. Gyűjt. 1828. I. öt. 1. Tabl. 5 és 6 sz. alatti hársási arany tekercsek.

$2\frac{3}{4}$ #; mind a nyolcz darabé pedig $32\frac{10}{16}$ aranyat téssen, ismét kettő jobb- egy pedig baloldali, ugyan azon diszítménynyel ellátvák, mint a legnagyobbak, a háromszögek fölött rendesen három pont van alkalmazva, melyek egynél a szélig kijőnek, míg a másik kettőnél a szélen keskeny szalagot hagynak. A keskenyedő lemez a tekercs végén két egyenközü vonal között tollszakállféle diszítménynyel bír, l. a fenebbi b fametszvényt c-nél melynek vonalai úgy fekszenek, hogy az általuk képzett csúcs a külső széle felé van irányozva.

Ezen közvetítő czifraság a többi daraboknál nem találtatik. Két darabon ezek közül még látni azon a négyszögű tekert huzalon túl kezdő, levélalaku diszítmény folytatását, mely a többiekénél szintén meg volt, de a huzal vékonysága miatt letörött, úgy, hogy egy részecskéjét csak a legnagyobbak egyikéjén még lehet észrevenni.

Ezen részén a sodrony-gerincz folytatva vagy on, és sima, mintegy két mmnyi, széleit olyanoknak lehetne mondani, mit a fűvészetben a növény szárak szélein gatyának szoktak nevezni.

Az egész készleten egyéb ötvösi szerszámnak nem vettem észre használatát, mint igen éles vésűnek, melylyel a tekercs növekedő és keskenyedő szalagjai egymástól elmentettek; tompábbaknak, melyekkel a háromszögek vonásai és a huzal-gerincz zsinorforma mélyedései készültek, és azon ponczét, melylyel az egy vonalban és keresztben álló pontok bevésettek.

Úgy látszik, mintha egyedül a két sor háromszöget elválasztó csigavonal szabad kézből készült volna; mert több helyen kiterések észrevehetőek, melyek nem a vert vésűtől, hanem inkább a helyes vonaltól kitérő keztől származhatnak, és mivel a vert részeknél mindenhol a verétes nyoma a hátlapon domborodva észrevehető, míg említett vonalunk inkább csekély barázdával van jelezve.

Az egészben díszes részletek, és a csiga szabályos tekervényei ügyesen rajzoló művészt árulnak el, és egyáltalán az ötvösségnek virágzóbb korára mutatnak, a diszítménynek ügyes alkalmazása pedig a térnek eszélyes használtatásáról győznek meg bennünket.

Szabad szemmel nézve kevés eltérést fogunk észrevenni, sőt a háromszögek vonalai éles karczolásnak tünnek fel, mely igen éles tüvel eszközöltetett; hanem ha a nagyítót alkalmazzuk, látjuk, hogy itt alkalmasint nem a karcztű, sem az árvéső működött, hanem a verő réz- vagy bronzvésőt használta a művész, annál inkább, mert ennek nyomását a hátlapon mindenütt kimutathatjuk.

Mindazonáltal leletünk kiegészítésére nézve nem csekély érdekű adatul szolgál azon részlet, mely belőle 1848. máj. 13-án a magyar nemzeti kincstár díjazó hivatalától a magyar nemzeti Muzeumba került, és annak 1846-ik Jegyzőkönyvében, a 36-dik lapon ilyformán van le írva:

II. a) 86 darab különböző nagyságu arany láncszem, valamennyinek súlya; 99 # 10 szemer.

b) 7 darab lapos arany tekercs, ezek súlya: 29 # 5 szem.

c) 2 darab nagyobb arany karika, mindkettőnek súlya 46 # 7 szem.

d) különféle nagyságú, gyöngyforma, kilyukasztott arany szemek és más töredék: 8 # 30 szem. teszen együtt = 182 # 52 szemer, mindegyik arany becsültetik 3 fr. 30 kr. p. # 640 fr. 2 kp.

Részletesen tekintvén ezen darabokat, méltó figyelmünket érdemlik az a) alatt említett rovátkás karikák, melyek különféle nagyságuak lévén, többnyire monornak; a legnagyobb l. a 3. ábr. külső szélessége 34 mm. magassága 30 mm; nyom $2\frac{5}{4}$ #; mind-

3. ábra.

két végétől 8 mmnyire fényesen sima, s lassankint közepe felé vastagodó; keményre van verve, úgy hogy a különben igen puha és könnyen akar merre hajtítható arany ruganyossá lesz, s minthogy eredetileg a karika, mint az aczél láncszemeknél történik, az egyik vége a másikon túl hajlítván, midőn épen azon véghez vitetik, ruganyossága miatt tökéletesen és erősen érinti, lehetséges volt, hogy különbözőleg mint a czofalvi láncznál látjuk, hol a szemek végei jó messze, az ellenkező vég irányába visszanyúlva, kikerekített végeikkel a szem szélesebb öblében találkozzanak, egyszerű érintés által erősen zárkozzanak, és az egybefűzést valamint, a kibontást is, a lehetőleg legkönnyebb módon eszközöljék.

A rovátkák, melyek majd élesebb, majd tompább gerinczűek, reszelővel készültek csavar formára, mely egyik sima végtől a másikig ugyanazon irányban tekeredik.

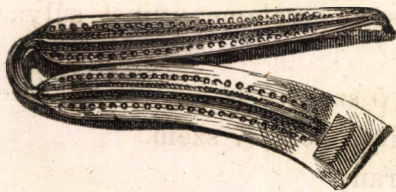
A művezet valamennyi efféle karikánál tökéletesen ugyanaz, a középső nagyságukat meg sem mérván, csak a legkisebbek mértékeit emlitem, melyek 18 mm. szélesek és 16 mm. magasak.

Hogy ezen egybefűzött különféle nagyságu karikák hajdanta pénzül szolgáltak, egy perczig sem kétkedhetünk, ha Érdy János „A legrégibb pénz“ I. Tudománystár 1840 májusi füzetében, és Kiss Ferencz „A karika pénzekről“ Arch. közlemények I. kötetében megjelent értekezéseiket olvassuk. Valószínű hogy ez utóbbi túl is hajtott feladatában, de hogy Érdy mérsékeltebb és alaposabb nézetei helyesebbek, bizonyosnak tartom. A különféle helyeken talált, és lelkiismeretesen megmért karikák meg fognak bennünket mind a nézet helyességéről, mind a használt különböző pénzlábról győzni. Hogy ezen rovatkás gyűrűk rovatolása épen azon czélra szolgált, mely a régi csipkésen bevágott, vagy újabb karimájukon rovatolt érmeknél czéloztatott, t. i. a érmeknek sérthetlenségére, igen eszesnek látszik lenni. Ezen gyűrűk közül 4 darab van a Mihályi család birtokában.

A b) alatti arany lapos tekercsekre nézve, van a Muzeum birtokában 2 egyenlő nagyságu lemez, mind a kettő czimertanilag jobb oldalra való, a középponttól széleig mérve 34 mmnyi, egész szélessége pedig 70 mm. Művezetük a fennebb említetteknel finomabb, a tulsó lapon a ponczirozott pontok nem oly tisztán láthatók, mint a Mihályiféléken, a háromszögek oldalai, valamint dűlő vonalokból álló czifrázatuk épen nem látszik át, jeleül annak, hogy alkalmasint nem ponczczal, hanem inkább karczárral készültek.

Izlésre, és mügondra nézve alig várhatunk többet a mai ötvösségtől, ha egyszer mind a czifraság egyszerűségét is latba vetjük.

A hol a lemez növekedő lapja levélidomu, gerinczes hátú folytatássá összehúzdik, ismét tollszakáll-forma czifrázat fordul elő, mely azonban minden oldalról vonaloktól határoztatván, a lemez külső-belső széleit nem éri. A gerincz maga 37 mm. hosszúságu; háta nincsen vésűvel rézsutosan bevágva, hogy a vágások a gerincz vastagsága daczára átlátszanak, hanem sima, de két oldala finom pontsorról van diszítve, melyet oldalvást még két sor pont körülvesz. Ezen lap végén négyélű vastag sodrony tekeredik, visszafelé, és ismét végén keskenyülő levélbe mén át; gerincze, mely 43 mm. hosszú művezete az előbbihez hasonló, végére kerekdek sodrony van forrasztva, mely szigszög módra vissza hajlik, miért is bizonytalan vajjon, ez volt-e első hajlásának iránya is. l. 4. ábr.

4 ik ábr.

Feltűnő, hogy míg a Mihályiféle ilyen nagyságu tekercseknél a közép-rétes szélessége csak $10\frac{1}{2}$, emezeknél 13—15 mmt. téssen.

A diszítményre nézve ezen lemezek a többitől eltérnek abban, hogy míg ott a

növekedő háromszögek fölött 5—6 egyenes vonalban álló pontot látunk, itten háromnál többet nem találunk.

A két lemez egészen egyenlő súlyú, egy-egy $8\frac{3}{4}$ # teszen.

A harmadik darab az előbbiek baloldalra való töredéke és $4\frac{1}{4}$ latot nyom.

A negyedik szintén baloldali, zöldes színtű, a Mihályiféle középsőkkel egyenlő rajzra és művezetre nézve, de levélforma vége hiányzik, valamint a többiekénél a gerincz mellett lévő pontsor is.

A hetes számot kiegészítő három darab, Érdy úr állítása szerint, egyedül rajz nélküli töredékekből áll, és a vizsgáló figyelmét nem érdemli.

c) pont alatt fel van jegyezve két darab négyélű, különben síma karika, átlója a legvastagabb részénél 4 mm. egy-egy oldala 3 mm; legnagyobb külső átmérőjük 35 mm. súlya $3\frac{1}{8}$ #, végei felé ez is vékonyúl és a vadaknál előjövő függőkhöz vagy orrkarikákhoz hasonlít. l. 5. ábra.

5. ábr.

Ilyenforma de nagyobb átmérőjű, és vastag kereksodronyból álló karikák nemcsak a magyar nemzeti Muzeumba kerültek más lelhelyekről is, hanem távol külföldön is fordulnak elő. Ajánljuk a karika pénzokról írt értekezésekhez mellékelte rajzok megtekintését, például: az Arch. közlemények I. kötetéhez tartozó III. Tábl. 47-ik ábrájáét, ugyanazoknak II-ik kötetéhez kiadott képatlasz képeit, a „Det kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab 1860-iki füzetnek 32-ik lapján kiadott négyélű karikát, mely a mienkkel egészen egyenlő és egy indiai sirban találtatván „*Naesesmykke*“-nek, Nasenschmucknak mondatik. Hasonló karikák előfordulnak a „Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft zu Zürich 1861-ben kiadott „Die Pfahlbauten“ című értekezéséhez mellékelte I. Táblán 54. szám alatt, valamint a Mittheil. der Geschichts- und Alterthumsforschenden Gesellsch. des Osterlandes VI. kötetéhez mellékelte könyomaton; ezeket említi Érdy többször idézett értekezésében, állítván Donop, Prudhoe és mások után, hogy a pénz-karikák nemcsak ősrégi egyiptomi domborműveken, lánczokban fordulnak elő, hanem, hogy ugyanott és Senaar, valamint Nubia belsejében még mai nap is olyan összefűzhető, mérlegezhető karikákkal élnek pénz gyanánt, és egyszersmind az ottani hölgyektől nyakpiperének és fejéknek épen úgy használtatnak, mint az oláh- szerb- és más déli népektől az aranyok és talérok diszítményül hordatnak.

Ugyanezt olvashatjuk az északi népekről „Leitfaden zur nordischen Alterthums-kunde“ 82. lapján; úgy hogy a karikáknak, ilyenféle használtatásáról az egész régi korban meggyőződhetünk.

d) alatt még különféle nagyságu és alaku aranygyöngy említettik. Ezek közül a Mihályi családnál mintegy 400 darab van; a Muzeumban 64 darab őriztetik, de még ezeken kívül értesültem hiteles kútfőből, hogy a múlt nyáron 3—4 zsinor, mintegy 2—300 darab ilyen aranygyöngy, került a pesti zálogházba; igen érdekes lenne megtudni, vajjon, ugyan a szarvasszói leletnek részletei-e ezek is, vagy mit meg jobban szeretnék, ha más helyen is ilyenek találtattak volna.

Ezen halavány gyöngyökből csak a legfeltűnőbb négy fajt választottam ki, hogy itt felhozzam. l. 6. ábr.

a) a legnagyobbak 4 mm. szélesek, $5\frac{1}{2}$ mm. magasak, a lyukak külső átmérőjü 4 mm. a belső 2 mm. ezek öblösen keskenyednek és oly kitűnő módon vannak kiütve, hogy az ötvös eszének becsületére szolgálnak.

b) 3 mm. széles $4\frac{1}{2}$ mm. magas; a lyuk 2 mm. és egyenesen megy az egész gyöngyön keresztül. Széleik szintén egyenesen elvágvák.

6. ábr.

c) ezeken kívül vannak 2 mm. szélesek, 4 mm. magasak, 2 mm. lyukkal $1\frac{1}{2}$ mm. szélesek, 3 mm. magasak, $1\frac{1}{2}$ mm. lyukkal.

d) $\frac{1}{2}$ mm. széles, 5 mm. magas, a lyuk 1 mm. pillangóformák.

Vannak dombor-, gerinczes-, cgyenes hátúak legkülönbözőbb változatokkal.

Akár kerek sima sodronynak leftűrészelt részei legyenek ezen gyöngyök, akár a rovátkás karikáknak lereszelt lemezei, vagy egyes arany darabokból, bronz mintákban, ponczokkal kiveret gömbjei, minthogy mind egyes, nem forrasztott, darabokból állanak, és ritka simasággal bírnak, azon kor haladásának az aranyművészetben örvendős tanubizonyságául szolgálhatnak; mit a fővárosi aranyművesek is őszintén elismernek.

A mi ezen kincs készítésének korát illeti, azt bizvást a bronzkorba helyezem, nem csak az anyag tisztasága, alakja természetessége és a művezet kezdetlegessége miatt, hanem azért is, mert a sodronynak lemezzé való átmenetele és arra visszatérése; a sodrony négyszögűsége és csavarnemű tekeredettsége miatt, más bronzkori műemlékeket tekintve, későbbi korra alig lehet helyeztetni.

Mily sajnós, hogy ezen nevezetes leletről csak ily kétes és ki nem elégtő adatokkal bírunk! Hogyan tűnt volna ki a leírás, ha nem a vad pusztítás után kellene ezen egyes maradványokat leírnunk, hanem az egész leletre a helyszínén körülményesen lehetett volna figyelni és talán több biztos pontot nyerni, melyek alaposabb véleményt eredményeztek volna.

Ezeket előre bocsájtván, azaz egy bizonyosnak látszik; hogy mivel lemezeink czifrázatai a későbbi scandinaviai északi népek arany- és bronzemlékeik hullámos-kör-tekerces és kétszeresen tekert, főleg pedig a kigyós vagy sárkányos képzelmenyes czifrázatoktól, melyek inkább a vaskorban jöttek divatba, egészen eltérnek, és rendes mértani alakcsákat mutatnak,*) mintegy más irányu, vagy más izlésű népek maradványai lehetnek;

*) Nagy figyelemmel forgattam mind azon rajzokat, melyek részint archaeologiai munkálatink mellett megjelentek; részint pedig legkülönb. régészeti társulatoktól cserélül az Akadémia könyvtárába jutottak. Ezekből kivilágolni látszik az, hogy a legrégebb, legegyszerűbb czifrázatok között a háromszög gyakran szerepel. Így arch. közl. II. kötetéhez mellékelt képatlasz IV. Tábl. 10. számú kardmarkolat; a XVI. Tábl. 112. számú edény czifrázatán, XVIII. Tábl. a bronz csákányon 116. sz.; XX. T. a 127. sz. lándzavégen; ismét a VIII. T. 38. sz. cserépedényen; a Tudománytár 1840. májusi füzet 318 lapjához kötöt 4 ábrán, hol a tollszakállféle czifraság is előjön; a tollszakál és a vonalzott háromszögdisz előfordul Worsaae „Daenemarks Vorzeit“-jában a 17 lapon; valamint a 47. l. melyen a karperecz „mit dreieckigen eingeschlagenen Zierathen geschmückt ist.“ — a Mittheil. der Geschichts- und Alterthums-forschenden Gesellschaft des Osterlandes VI. kötetéhez mellékelt egyik Tábláján előforduló bronz karpereczen; — Det kongelige Nordiske Oldscript-Selskab 1860. 1861-ki folyan 5. lapon álló legfelsőbb fametszvényén; — a Mittheil. der Antiquarischen Gesellschaft in Zürich 1861. kötetében; — A dr. Keller Ferdinand die „Pfahlbauten“-hez adott I. Tábla 58. számú bronzkésen, a VII. Tábl. 22. sz. alatt látható karikán, és a Pfahlbauten 4. Bericht II. Tábl. előforduló 23. 24. sz. edényeken. Lindenschmit „die Alterthümer unserer heidn. Vorzeit“, 1864. díszes, 96. Táblával bíró munkájában számos példa van ezen czifrázatra. Itt csak a II. füzet 4 V-ik f. 2. VI-ik f. 2 VII. f. 3. IX. f. 2. Tábláira figyelmeztetjük az olvasót, hogy állításunk valóságáról meggyőződjen! — Végre az Atlas for Nordisk Oldkyndighed B. I. 1. és 2; B. III. 23. sat. tárgyakon, de mindenütt a pontos sor és keresztkek nélkül, mely mindenestre lemezeink diszitménye egyik fő sajátosságát képezi. Egy igen csinos alul púpokkal ellátott edényt találtam B. Sacken. „Ueber die vorchristlichen Culturepochen Mittel-Europas“ című munkája 71 lapján, mely Müglitzben, Morvaországban találtatott; ez, mint a mi fekete fényes edényeink irlával van színezve, és rajta, arany lemezeinken előforduló vonalokkal díszített háromszögek, taláztatnak, csúcsaik fölött pedig függélyes vonások, balra néző egyes nyílhegygyel észrevehetők. Igen érdekesnek tartom még itt felemlíteni, a mit Worsaae i. m. 55. l. mond: „Aus dem Morgenlande sind aller Warscheinlichkeit nach die silbernen Sachen gekommen; denn nicht bloss in Daenemark, sondern auch in den übrigen Laendern des

vagy az említetteknel jóval korábbiak; minden esetre megérdemlik, hogy nagyobb figyelemre méltassuk, hazánk több vidékein talált őskori arany- és bronz-leletekkel összehasonlítsuk, miszerint végtére sikerüljön ezen homályos korban is egy kiindulási pontot nyernünk, és hazánk ezen legtávolabb korának műveltségi történetére némi világosságot árasztanunk. Egy rejtélyes nyelvnek egyes betűi ezen készletek, és a rajtuk előjövő czifrázatok -- és ezek végleges megfejtése ki fogja történelmünkből tűzni azon határtalan pusztaságot, melynek neve *barbár* kor, mely felsorolhatatlan kincsei mellett is mindeddig valódi terra incognita maradt.

Nordens finden sich die geflochtenen Silberringe, und die Silbergeschmeide, die zum Theil *dreieckige Verzierungen haben*, fast immer in Verbindung mit Kufischen Münzen.“ A folytatott élénk vizsgálódás ezen tárgyra is fog idővel kellő világosságot deríteni!